

Інклюзія в мистецькій освіті

В час, коли в Україні, як власно і в усьому світі, зростає кількість дітей з певними порушеннями розвитку, що потребують спеціальної допомоги з боку педагогів як спеціальних, так і загальноосвітніх та позашкільних закладів, питання пошуку нових форм, методів і засобів навчання та виховання таких дітей стають життєво необхідними. І в цьому процесі значне місце належить мистецтву. Мистецтво – це важливий засіб профілактики та корекції ряду порушень у дітей з особливими потребами. Вона позитивно впливає на розвиток усіх сенсорних систем, пам'яті та психоемоційної сфери.

Мистецтво – це магія творення, до якої хочеться доторкнутися. У цьому особливому дійстві хтось стає творцем, а хтось бере участь і, таким чином, також творить. Митцем може стати кожен, хто хоче і має, що сказати суспільству. А як щодо людей з інвалідністю? Відповіді на ці запитання покликане дати свідоме впровадження інклюзії у суспільне життя країни.

Що передбачає інклюзія? Інклюзія (від inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті. Це політика й процес, що дає можливість всім дітям брати участь у всіх програмах. **Інклюзивна мистецька освіта** – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема, в умовах мистецької школи.

Враховуючи професійну орієнтацію мистецької освіти, питання інклюзії тісно пов'язане з можливостями для подальшої самореалізації у якості професійного митця. **Основною метою інклюзивної освіти є якісні зміни в особистісному розвитку дітей.** Отже, зазначена організація інклюзивної освіти переконує, що всі діти різні, а заклади освіти та освітня система загалом повинні «підлаштовуватися» під індивідуальні потреби всіх учнів – з порушеннями розвитку і без них.

Що ж таке інклюзивне навчання? ЮНЕСКО визначає інклюзивне навчання як «процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади, та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі». **Методика інклюзивного навчання повинна допомогти дитині, незалежно від її природних даних, проявити себе в музиці, живописі, театрі, відчувти радість творчості, виявити інтерес, направити в бік соціальної активності через розвиток музичних здібностей.**

Враховуючи це, держава повинна підготувати власну освітню систему до запровадження задекларованих принципів, що саме по собі представляє дійсний «виклик» для сталої системи мистецької освіти, яка набула досить класичного консервативного характеру та орієнтувалася, перш за все, на виховання майбутнього професіонала в різних видах мистецтва. Особи з особливими освітніми потребами не сприймалися як перспективні здобувачі спеціалізованої мистецької освіти. Єдиним можливим варіантом здобуття освіти для осіб, які мають порушення фізичного чи когнітивного розвитку, були спеціалізовані школи для людей, що мали окремі вади розвитку.

Час свідчить, що подібна організаційно-теоретична модель суто спеціалізованого навчального закладу в соціальних умовах сьогодення вже не відповідає дійсності, хоча це питання доволі складне та неоднозначне. Наша країна впевнено стала на курс модернізації всієї системи освіти, значне місце в якій займають зміни, пов'язані із запровадженням інклюзивного

навчання, під час якого створюється рівний доступ до якісної освіти та стає можливим вибір закладу освіти відповідно до потреб та особливостей конкретної дитини.

Нова мистецька школа в умовах проголошеної децентралізації в Україні тепер має виконувати багато як основних, так і додаткових функцій, у тому числі «відкривати свої двері» для осіб з особливими освітніми потребами. Нормативно таке право та обов'язок мистецьких шкіл зафіксовано в ряді документів, що розроблялися та затверджувалися останнім часом: Закони України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 р. № 1841-III, «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII, «Положення про мистецьку школу», затверджене наказом МКУ від 09.08.2018 р. № 686, Постанова Кабінету Міністрів України «Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти» від 21.08.2019 р. № 779. Міністерство культури України на чолі з Директоратом мистецької освіти продовжує роботу над розробкою більш детальної покрокової «дорожньої карти» для організації інклюзивного навчання – концепції мистецької освіти у закладах освіти різного типу. Однак, позитивні тенденції, які намітилися в цьому плані, не знімають загострення з методичних, кадрових, соціально-психологічних, організаційних та матеріальних питань впровадження інклюзивного навчання в мистецьких школах.

Станом на лютий 2021 р. Міністерством культури України проводився моніторинг інформації щодо кількості здобувачів з особливими освітніми потребами, що отримують мистецьку освіту в мистецьких школах (в опитуванні взяли участь 551 школа). За цими даними (аналізувалася інформація з 20 областей, окрім міста Києва, Київської, Вінницької, Львівської, Чернівецької областей) відсоток таких здобувачів від загальної кількості склав від 0,95 до 1,75%. Тобто, незважаючи на актуальну невідповідність всієї системи мистецької освіти для людей з особливими потребами, мистецькі школи все ж таки беруть на навчання таких дітей.

Здобувачами мистецької освіти стають переважно особи з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, менше – з хворобами нервової системи, інтелектуальними порушеннями, складними порушеннями мовлення та іншими порушеннями розвитку. Загалом, в залежності від населення регіонів, кількість таких учнів мистецьких шкіл варіюється від 40 до 250 учнів в області (мінімальні показники: Тернопільська – 42, Миколаївська – 46, Чернігівська, Луганська – 47, максимальні показники: Хмельницька – 179, Запорізька – 189, Одеська – 195, Донецька – 200, Дніпропетровська – 210, Харківська – 255, учнів) складаючи загальну кількість в країні більше 2000 учнів на рік (ці дані не включають 5 регіонів, що не брали участь в опитуванні).

Враховуючи, що більшість з «особливих учнів» потребує індивідуального підходу та особистісно орієнтованих методик, ***гостро стоїть питання щодо підготовки та перепідготовки викладацьких педагогічних кадрів мистецької школи*** для роботи з такими учнями в закладах фахової передвищої та вищої освіти. Заклади мистецької освіти практично не готують фахівців для роботи з навчання осіб з ООП (особливими освітніми потребами): не існує спеціально розроблених навчальних курсів та окремих навчальних програм з викладання спеціальної (корекційної) педагогіки як багатогалузевої науки, що вивчає психофізіологічні особливості розвитку дітей з обмеженими можливостями та займається в тому числі проблемами їхнього навчання (професійною підготовкою за доступною мистецькою спеціальністю) та вихованням, соціокультурною інтеграцією та адаптацією. Також в наших освітніх закладах не ведеться підготовка студентів до опанування такими компетентностями на ринку праці – якщо випускник отримує кваліфікацію вчителя мистецької школи, то оволодіння основами методик для організації роботи з фаху з такими учнями стає завданням виключно самоосвіти.

Зазначену проблему можна вирішити за рахунок системних кроків Міністерства культури України, Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти, які повинні включати: розробку та реалізацію концепції інклюзивної мистецької освіти, розробку

та затвердження адаптованих навчальних програм для загально-мистецького та професійного рівня початкової мистецької освіти, розробку окремих навчальних видань, посібників зі спеціальної мистецької педагогіки та психології, організацію систематичних курсів з підвищення кваліфікації для викладачів, окремих заходів з обміну досвідом, стажувань у закордонних закладах, що працюють за інклюзивними методиками, майстер-класів фахівців із зарубіжжя та вітчизняних викладачів, що є авторами окремих дієвих спеціалізованих методик або успішно впроваджують їх, широке розповсюдження педагогічного досвіду вчителів-інноваторів та «провідників» інклюзії в мистецькій освіті.

Завдання, які за допомогою таких заходів буде виконувати початкова мистецька школа, знаходяться у площині більш ширшій, ніж зазвичай вона звикла вирішувати: ***школа має осередком інтегрованого навчання, в якому відбувається соціальне включення, підготовка до майбутнього самостійного життя людей з особливими потребами в суспільстві***, а це означає їх активну інтеграцію в культурне, соціальне, трудове життя разом із здоровими людьми.

Таким чином, ***школа має впроваджувати соціальні принципи спеціальної педагогіки***: гуманістичної спрямованості суспільства у вигляді позитивного відношення до особистості людини з обмеженими можливостями, соціалізації, інтеграції та пріоритетної ролі мікросоціуму, в якому на виховання особистості людини з особливими потребами впливають родина, викладачі, психологи, учні.

Також треба зазначити, що ***мистецька школа*** як соціокультурне мистецьке середовище в загальному значенні за допомогою кваліфікованих спеціалістів – викладачів шкіл – ***може виконувати реабілітаційні завдання для дітей з порушеннями розвитку та поведінки***, широко застосовуючи спеціальні види допомоги, насамперед, арттерапію, музикотерапію (музичну, вокальну), танцювальну терапію, фольклоротерапію, лялькотерапію, казкотерапію тощо, мета яких лежить у гармонізації розвитку особистості через самовираження та самопізнання, бо, як відомо з сучасних досліджень, заняття мистецтвом сприяють сенсорному розвитку, диференціації сприймання, повільної уваги, комунікації, мовлення в дітей.

Перелік аспектів впровадження інклюзивної мистецької освіти є широким та не вичерпує зазначених питань, але актуальність цих проблем потребує широкого обговорення у фаховому середовищі та впровадження конкретних організаційних кроків, які укріплюють її «де юре» у ситуації, яка вже складається «де факто».